

A mai vers és olvasója

Csökken a könyv becsülete. Nem én mondom ezt, hanem olyan szakemberek, akik vizsgálati adatokkal nyomatékosítják állításukat. Mintha minden a könyvolvasás ellen esküdött volna össze. A televízió. Az ezernyi fajta magánhobby. A munkaidőn túli magánmunkák. Veszélyeztetettségerzetünk, amely az elmélyülést kívánó, lélekrezdülésszerű szírirodalom helyett a nyers, közvetlen tudnivalókra tesz kíváncsi bennünket. Mj újság a világ feszültségócaiban? Újságot olvasunk — könyvet nem. A fiatalok újságot sem olvasnak. Világgal érintkezésük elemi eszköze nem a betű, hanem a hang. Diszkózenét hallgatnak, koncertmuzsikát, fejhallgatót hordanak az utcán is, mintha fülvédővel védekeznének a világhideg ellen.

Ezt már én mondom: volt idő, amikor úgy látszott, hogy a könyvnek példátlanul nagy becsülete lesz. Cikket is írtak erről, külföldieknek szánt kiadványban, tizenöt évvel ezelőtt, már-már a diadalmentések modorában. A könyvheti novellaantológiáról, amelyet százezres példányszámban kapkodtak el. A Szép versek sikeréről. Az amatőr irodalmi színpadok sokaságáról. A versmondó versenyekről. A hosszú sorokról, amelyek a könyvsátorban dedikáló írók-költők előtt kigyóznak. Ez mind-mind tény volt, nagy kifutást és boldog beteljesülést ígért.

Nemrégiben pedig a debreceni irodalmi napok tanácskozási is azon borongtak novemberben: ez a futás bizony megtorpant, a boldog beteljesülés nem következett el.

Vajon miért? A szakemberek választát fölso-roltam már: az olvasáshoz idő kell, az időt pedig elrabolja tőlünk a televízió, a hobby, a külön-munka, a hifitornyos, diszkózenés divat. És már itt ólálkodik a kertek alatt a legnagyobb idő-rabló: a videó. De nem kínál-e választ maga az irodalom is? Jelent-e elég nagy csábítást? Van-e vonzása? Válaszol-e az ellene dolgozó erők kihí-vására?

Irodalmi hetilapnál dolgozom, több mint húsz éve, illik hát erről beszélnem: a közönséget igenis zavarba ejti az úgynevezett modern irodalom. Mintha szánt szándékkal nem akarna válaszolni a kihívásra. Nem keresi az ellenerők csábításának kített közönség kegyeit. És ez mindenképp beleját-szik abba, hogy teret veszít.

Elég, ha a modern költészetre hivatkozom. Ez a költészet bizony próbára teszi olvasói türelmünket. Nem ismeri ugyanis a klasszikus harmóniát. Már-már arcpirítóan fegyelméletlen. Ha tanáros-iskolás ítélettel szólnuk róla: ez a költészet fegyelméletlen a „helyesírás” dolgában is, a „külalak” dolgában is, a „tartalom” dolgában is. Fegyelméletlen a köz-pontozásban, a szóhasználatban, a képekben, a képtársításokban, az arányokban, az érzelmekben és a gondolatokban. Van költő, aki a végsőkig költő-tietlen, van aki a végsőkig költői: az egyiknél szürke Dunavíz a vers, a másiknál tisztá nektár, de egyiknél sem csak ital — fürödnek benne. Van, akinél láncreakciót robbant ki a szó, a kép, és nukleáris hamuesőként zuhognak ránk a versek. Van, aki az írásjelek, a szórendek, a váratlan sor-vegek kátyúin teszi próbára a versmondatot: mit bír el. Van, aki mintha az analitikus ideggyógyá-szat tankönyveinek szabadtársításos szövegmintáira, vagy egy biológiai lexikon címszavaira tromfolna rá. Van, akinél lompos a vers, mintha zsebre du-gott kézzel, cigarettával a szájbán kívánná elsza-valtatni; van akinél ünnepélyes a vers, mintha szavalókórusnak szánna egy walhallai homályossá-gú misztériumjátékban; van, akinél titokbizalmas-ságú a vers, mintha önmaga akarná elmondani, tü-kör előtt, rálehelve a megfajtást az üvegre. És van, aki hideg tárgyakként koppantja, de van, akinél hólavina-lávaömlés susterregtetni egymásra a képeket. A mai avantgard versben azt találjuk a leg-kevesebbnek, hogy az egyik verssort vízszintesen, a másikat függőlegesen kell olvasni. De még: az is kevés, hogy a verseket kacskaringósan kell kibe-

tűzni, mert úgynevezett képversek. A legtöbb az, hogy a verseket nem kell, mert nem is lehet el-olvasni, hiszen betűk helyett saját találmányú hie-roglifákból állnak.

Olyannyira, hogy még az olvasástól mindedig el nem tántorított versbarát is megborzad, és olyas-mit sóhaj: „Hol vagy Petőfi, hol vagy Arany, hol vagy Tompa?” Esetleg hajlamos azt mondani: en-nél még az úgynevezett giccsköltészet is jobb. Hi-szen még az is kiválthat művészi élményt, mert kettőn áll a vásár: lehet, hogy a mű értéktelen, ám hátha én, a műélvező, értékes vagyok? És hátha feldúsítom a műélvezetet a magam gazdag érté-keivel? De mit dúsítsak fel azon, ami nem is akar hatni rám?

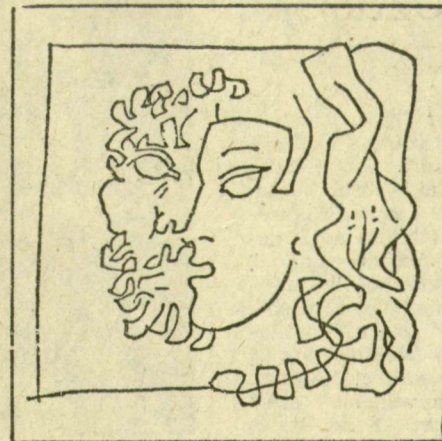
És én mégis azt mondom most: persze, hogy olvassunk Petőfit, Aranyt, Tompát. De ne vonjuk meg bizalmunkat a modern költé-szettől sem. Nehéz helyzetben van, ezért én dicsé-retére kelek a könyvnek; réginek is, újnak is. Nem mondom, hogy rajongunk a zavarba ejtő, türelem-próbáló újért. De róla való ítékezésünkben fon-toljunk meg néhány dolgot. A következőket. Először is azt fontoljuk meg, hogy nincs irodalom, nincs költészet eredetiség nélkül. Amíg valaki zseniálisan utánoz-a Petőfit, addig csak zseniális Petőfi-utánozó, de nem költő. Költő akkor lesz, ha senkit sem utá-noz, ha sohanemvoltage, ha eredetét kínál. Az úgy-nevezett modern költészet közönségborzoló forma-újdonságait a szükséges eredetiségkeresés teremti meg. És szükségszerű az is, hogy eredetiségkeresés közben a költő előrébb járjon, mint a közönsége. Mi akaratlanul a megszokottat keressük, ő akarva a szo-katlant. Ez már magában is türelemre inthet ben-nünket.

De másodszor azt is érdemes megfontolnuk, hogy nincs az a meghökkentő formaújdonság, amely ne épülhetne be előbb-utóbb egy elfogadott, átte-kinthető formarendszerbe. Gondoljunk arra, hogy a rimtelen görög-római költészet után a pusztá rim is vakmerő újításnak számított. És ma már sok nemzet költészetében a rímet is túlhaladott díszít-ménynek tekintik. Vagy költészetben kívüli jelen-ségnek, amilyen például egy táncdalszöveg. Nem-régen elfogadhatatlan volt a versmondatok sor végi zökkentése, megtörése, ma már észre sem vesszük. Ady Endre még olyan jelzős szerkezettel is meg-botránkozást keltett, mint a „piros dal” például (hiszen az egyik szó szinképzetet idéz, a másik hangképzetet), ma már kezdő költőktől is elvár-juk, hogy ismerjék az ilyen váratlan szóparosítások titkát. A formaújdonságok tehát érthetetlenek elő-ször, megbotránkoztatnak bennünket, aztán köz-kincssé válnak. Először a szakma fogadja be őket, aztán mi, az úgynevezett nagyközönség.

De éppen ezért javaslom, hogy ne zárkózzunk el ma. Mert elveszítjük a holnapi befogadás lehető-ségét. És reménytelenül magára hagyjuk az író, a költőt, aki mostanára olyan helyzetbe került, hogy még létezésjoga is kezd kétségbe vonatni. És aki-ről, bármennyire azt a látszatot kelti is, hogy nem keresi kegyeinket, tudnunk kell: sóvárog azért, hogy megértsük.

Ha segítünk neki ebben — mi is jól járunk. Mert kell a televízió, kell a hobby, a külön-munka, a nyers-közvetlen információ, a vi-deó, még a fülvédős popzene is kell. De a könyv becsülete nélkül, az irodalom mégoly nehezen el-sajátítható létmagyarázata nélkül ebben az infor-mációs gazdagságban is szegények maradnánk. Bor-zongatóan szegények. Mint akiknek sok mindenük van, csak éppen azt nem tudják, hogy ez a sok minden, mire való.

FARAGÓ VILMOS

Katona Judit

Kháron garasa

Ne verje fagy a gyümölcsfákat,
virágjában ne hulljon semmi:
az idő minden gázt kivágat,
lombosodni kell és teremni.

Kháron garasa tenyeremben,
sötét vízre száll velem holnap,
siratjuk azt, ki tegnap ment el:
még jobbnak kell lenni a jónak.

Nem elpusztulni tele ággal,
sem harmattól, sem fagytól vereten,
mindig kilép valaki úgyis
közülünk csúfolt főt emelten.

Föllélegzik az új tavaszban,
csontig fagyott léte kienged.
Élni a költőt, mint a fákát,
békességnek istene engeddi!

Ha Petőfi feltámadna

Csaknem hét esztendeje már, hogy írónk — Kolozsvári Grand-pierre Emil kezdeményezésére — szenvedélyesen vitatkoztak a magyar nyelv állapotáról. Ilyes Gyula kockáztatta meg akkoriban, hogy Petőfi, ha feltámadna, nem értené a beszédünket.

Kiabálunk, hadarunk, a hang-zókat eltorzítjuk, pongyolán fogalmazunk, igénytelenül; meg-emésztetlen idegen divatelemek-kel zsúfoljuk tele mondanivalónkat. Kevés az igazi beszélgetés: többnyire csak „fűjjük a magun-két”, s a másik véleményére, közlendőjére alig vagyunk kí-váncsiak. Nem jobbak a körül-mények az írásbeli kifejezésmód terén sem. S ami a legelszomo-rítóbb: a nyelv hivatásos hasz-nálói sem mutatnak kellő mér-tékben követendő példát. Rádió-ban, televízióban, sajtóban — s olykor még az irodalomban is — lépten-nyomon tapasztalható mindaz, amit az előbb jeleztem. A magyar hangsúly- és hanglej-tés például már-már helyrehoz-hatatlan sérelmeket szenvedett.

Korántsem csupán a művelt-ség hiánya a gond — bár a mű-velődés tekintélyén, társadalmi megbecsülésén is számos esorba esett —, hanem mindenekelőtt a naponta használt anyanyelvvel kapcsolatos szemlélet, magatar-tás, viszony eltorzulása kárho-ztatható. Pedig, furcsa módon, szeretjük és tiszteljük jól kép-zett nyelvművelőinket, de vala-hogyan a szép, világos, szabatos magyar beszéd és írás csupán „a Lőrincze dolga”.

Háborgás helyett azonban fordítsuk inkább arra a figyelmün-ke: hol mutatkozik a legsürge-tőbbnek a beavatkozás, a tudat-os cselekvés, a változtatás?

Itt van például a megszólítás kérdése. A lehetséges változatok közül nem kevesen egyiket sem használják. A többiek meg gyak-ran zavarban vannak: mikor il-lik az uram, az asszonyom, mi-kor meg az elvtárs, a kartárs, a szaktárs? Pedig elvileg nem ne-héz eldönteni, hogy életünk sok-féle területén hol kínálkozik az egyik vagy a másik. Itt van az-tán a köszönés problémája. (Van, aki nem köszön.) Át kellene már térnünk végre a napszakos köszönésmódra (jó reggelt kívá-nok stb.), a legkisebbektől, a leg-idősebbektől (az óvodában — he-lyesen — ezt szorgalmazzák is), s akkor néhány évtized múltán kevesebbszer halljuk majd a szíát, s a ma divatozó, szinte

már általános hellót. (Ha már az idegen szavaknál tartunk, a „rendben van” jelentésében ma-napság nyakra-főre használatos oké is megérdemli arra, hogy kiik-tassuk beszédünkéből.)

Végül szólnunk kell a legké-nyesebb kérdésről, a trágár be-széd rémuralmáról. Kinek nin-csen élménye ezzel kapcsolatban vonaton, autóbuzson, iskolában és munkahelyen, szórakozás köz-ben? S egyre inkább hallunk trágárságot színpadról, mozivá-szonról is. Valaha „férfias” ma-gatartásnak számított néven ne-vezni azokat a testrészeket, cse-lekvési formákat, amelyek több-nyire kimaradtak a szótárból. Ma már — kétésségszerű — nemre való tekintet nélkül hasz-nálják a trágár kifejezéseket, amit sokszor a legcsekélyebb in-dulat sem kísér. Nem káromko-dik tehát az illető fiatal vagy idősebb férfi és nő, hanem — közül.

Mit tehetnek — tegyenek — azok, akik még nem szokták meg ezt a magatartást, nem tar-tanak lépést ezzel a divattal? Mindenekelőtt: ne szégyelljék azt, és ne adják be a derekukat továbbra sem. A jó példa — hisszük — legalább olyan „ragá-lyos”, mint a rossz. Azon túl, hogy magunk — lehetőség sze-rint — kerüljük a trágár szava-kat, fordulatokat, állandó kör-nyezetünkben — családban, mun-kahelyen, baráti társaságban — türelmes szóval, esetleg tréfás hangnemben figyelmeztethetjük is azt, aki megfellebbezik a tár-sadalmi érintkezés illemszabá-lyairól. Próbáljuk megmagyaráz-ni, hogy a bátorságnak, a szabad szellemnek, a modern gondolko-dásnak nem a trágárkodás a fok-mérője.

Persze, mint minden nyelvi je-lenségnek, a trágárkodásnak is megvannak a társadalmi okai, gyökerei (a nemek egyenjogú-sodásának folyamata ebben a vo-natkozásban is érvényesülni kí-ván — habár torz módon; a ve-szélyeztetettség tudata — hábo-rús félelem, az anyagi helyzet rosszabbodása stb. — világszerte az érzelmek kiapadását, a visel-kedés eldurvulását siettet; nega-tív magatartásminik hatnak), és a nyelvművelés egy magá nem szüntetheti meg a trágár beszéd-modort. De jó lenne mégis, ha a magyar nyelv közelgő ideai heté-nek fő célkitűzésévé tennék a trágárkodás elleni küzdelmet, ha nemes kampányt hirdetnének a nemtelen szavak, kifejezések visszaszorítására.

KÖHÁTI ZSOLT

URBÁN GYÖRGY: PÁRIZSI HANGULAT